

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Proměny cestovního ruchu v lázeňství v oblasti Jeseníků v 19. a 21. století
Univerzita Karlova v Praze – Filozofická fakulta – katedra sociologie

Případová studie

Jeseník, 2008

Lukáš Němčík

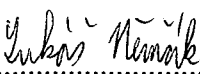
Poděkování:

Rád bych poděkoval vedoucímu mé diplomové práce PhDr. Janě Duffkové CSc. za cenné rady při přípravě práce. Také bych chtěl poděkovat pracovníkům SOKA Jeseník, Šumperk a Zemského archivu v Opavě za pomoc při hledání údajů v historických materiálech. Panu doktoru Novotnému z Priessnitzových lázní bych rád poděkoval za pomoc při získání soudobých informací o pacientech navštěvujících Priessnitzovy léčebné lázně. Můj dík patří také řediteli lázní Karlova studánka za poskytnutí informací a v neposlední řadě paní Kouřilové ze Sdružení cestovního ruchu Jeseníky za pomoc při získání informací o lázních Velké Losiny.

Souhlasím s tím, že s výsledky mé bakalářské práce může být naloženo podle uvážení vedoucího bakalářské práce a vedoucího katedry.

Prohlašuji, že na celé bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval.

V Jeseníku 2008

.....
Lukáš Němčík

Obsah

<u>Úvod</u>	Strana 5
1. <u>Popis oblasti</u>	
1.1 Region Jeseníky	Strana 7
1.1.1 Okres Jeseník	Strana 8
1.1.2 Okres Šumperk	Strana 9
1.1.3 Okres Bruntál	Strana 11
2 <u>Historický úvod</u>	
2.1 Klíčové události ve světě a Českém království v roce 1875 a 1876	Strana 12
2.2 Gräfenberg - Priessnitzovy léčebné lázně Jeseník a.s.	Strana 13
2.2.1 Údaje o lázních v roce 1875 a 1876	Strana 15
2.2.2 Přehled poskytované péče	Strana 15
2.2.3 Údaje o pacientech za rok 1875	Strana 18
2.2.4 Údaje o pacientech za rok 1876	Strana 19
2.3 Bad Gross Ullersdorf - Lázně Velké losiny	Strana 20
2.3.1 Údaje o lázních v roce 1876 a 1877	Strana 22
2.3.2 Přehled poskytované péče	Strana 22
2.3.3 Údaje o pacientech za rok 1876	Strana 22
2.3.4 Údaje o pacientech za rok 1877	Strana 24
2.4 Currorthe Karlsbrunn – Lázně Karlova studánka	Strana 25
2.4.1 Údaje o lázních v roce 1875 a 1876	Strana 27
2.4.2 Přehled poskytované péče	Strana 27
2.4.3 Údaje o pacientech za rok 1875	Strana 27
2.4.4 Údaje o pacientech za rok 1876	Strana 29
3 <u>Novodobá situace</u>	
3.1 Klíčové události ve světě a České republice v roce 2005 a 2006	Strana 30
3.2 Priessnitzovy léčebné lázně Jeseník a.s.	Strana 30

3.2.1	Údaje o lázních v roce 2005 a 2006	Strana 32
3.2.2	Přehled poskytované péče	Strana 32
3.2.3	Údaje o pacientech za rok 2005	Strana 33
3.2.4	Údaje o pacientech za rok 2006	Strana 34
3.3	Lázně Velké Losiny	Strana 35
3.3.1	Údaje o lázních v roce 2005 a 2006	Strana 36
3.3.2	Přehled poskytované péče	Strana 36
3.3.3	Údaje o pacientech za rok 2005	Strana 37
3.3.4	Údaje o pacientech za rok 2006	Strana 38
3.4	Státní léčebné lázně Karlova studánka	Strana 39
3.4.1	Údaje o lázních v roce 2005 a 2006	Strana 40
3.4.2	Přehled poskytované péče	Strana 40
3.4.3	Údaje o pacientech za rok 2005	Strana 41
3.4.4	Údaje o pacientech za rok 2006	Strana 42
4	<u>Srovnání objektů</u>	
4.1	Priessnitzovy léčebné lázně Jeseník a.s.	Strana 43
4.2	Lázně Velké Losiny	Strana 46
4.3	Státní léčebné lázně Karlova studánka	Strana 48
5	<u>Celkové srovnání</u>	Strana 50
	<u>Závěr</u>	Strana 52
	<u>Seznam literatury</u>	Strana 54
	<u>Obrazové přílohy</u>	Strana 57

Úvod

Jako téma své bakalářské práce jsem si vybral oblast blízko mému oboru zájmu, a to lázeňství ve spojitosti s cestovním ruchem v historickém kontextu. Protože mám vztah k oblasti Jeseníků, rozhodl jsem se vybrat právě tento region. Celá oblast je tvořena třemi okresy, proto jsem vybral v každém okresu jednoho zástupce z oblasti poskytování lázeňské péče. Volba tak nakonec padla na Priessnitzovy léčebné lázně Jeseník, lázně Velké Losiny a Státní léčebné lázně Karlova studánka. Mým cílem bylo se zaměřit na změny struktury návštěvníků v proměnách doby. Vybral jsem proto dva roky z 19. století (1875, 1876 a u lázní Velké Losiny 1876 a 1877 kvůli chybějícímu roku 1875) a dva roky ze století 21. (2005, 2006). U těchto let jsem se pak pokusil nashromáždit co největší množství společných ukazatelů a ty následně analyzovat. Uvádím také širší historický pohled ve snaze vysvětlit tak vývoj jednotlivých lázní. Vybrané roky jsem zvolil, jako co nejvíce neutrální (pro reprezentativnost za větší časový úsek) a také s ohledem na limitované množství a dostupnost historických materiálů.

Historické materiály se ukázaly jako problém při počátečním sběru dat. Lázně v 19. století měly sice povinnost evidovat své pacienty, ale způsob této evidence se velice odlišoval. U některých lázní se rovněž nedochovaly záznamy ze všech let. Nejlepší evidence je vedena v lázních Jeseník, kde Státní okresní archiv v Jeseníku (dále jen SOKA) má speciální fond s nepřetržitou řadou seznamu lázeňských hostů. Tyto seznamy jsou navíc pečlivě vedeny a lze z nich vyčíst jméno, zaměstnání, bydliště, počet pacientů a přibližnou dobu pobytu. Lázně Velké Losiny mají své historické materiály uloženy v SOKA Šumperk. Proto bylo nutné archiv několikrát navštívit a pokusit se záznamy dohledat. Zde ovšem žádné zmínky o těchto seznamech nebyly a bylo nutné projít celý fond lázní, ve kterém se dané roky podařilo najít. Tyto seznamy obsahovaly jména, počty návštěvníků, bydliště, zaměstnání, ale chyběla délka pobytu. Největší problém představovaly lázně Karlova studánka, které mají údaje o své minulosti uloženy až v Zemském archivu v Opavě díky spojitosti s řádem Německých rytířů, který zde

sídlí. Dostupnost i dohledání materiálů bylo náročné. Nikdo doposud po těchto údajích nepátral a nebylo se tak kde obrátit na pomoc. Hledané seznamy se nakonec nacházely mezi stovkami korespondencí velmistra řádu s vedením lázní. Seznamy obsahovaly stejné informace, jako pro lázně Velké Losiny, ale stav těchto archiválií byl často velice špatný. Obtížnost hledání také ukazuje skutečnost, že všechny tyto fondy jsou vedeny jako neuspořádané a seznamy jsou psané německy, popřípadě švabachem. Z těchto seznamů jsem nakonec musel udělat výběry a pomocí skórovací analýzy zaznamenat údaje od části návštěvníků.

Jednotlivé lázně jsem navštívil a udělal několik ilustračních fotografií, které přikládám v obrazové příloze. Během návštěvy jsem se také pokusil o dojednání poskytnutí současných údajů. Zvláštní je, že různost vedení záznamů se projevila ještě ve větší míře, než u historických údajů. Lázně Jeseník vedou kompletní evidenci hostů včetně statistik a nebyl problém tak získat všechny potřebné informace. Lázně Velké Losiny informace poskytly ze svých pravidelně vedených záznamů. Údaje z Karlovy studánky jsem získal díky pomoci ředitele lázní z výroční zprávy.

U každého léčebného ústavu jsem sledoval: počet návštěvníků, země původu hosta, dobu pobytu a rozsah poskytované péče. U některých lázní jsem také vyhledal: ze kterého města host pochází a profesi. U novodobých údajů v lázních Jeseník jsem navíc přidal informace o léčebných programech zaměřených na určitou sociální vrstvu. U všech lázní jsem také vyhledal množství internetových stránek obsahujících název lázní a reflektující tak oblíbenost tohoto názvu.

Jako literaturu pro tvorbu své práce jsem použil knihy a dokumenty vydané o daných lázních, popřípadě oficiální informační materiály. Historické údaje jsou získány z jednotlivých archivů a statistické údaje společně s některými doplňujícími informacemi z různých internetových prezentací.

1. Popis oblasti

1.1 Region Jeseníky

Území Jeseníků je z největší částí reprezentováno třemi okresy: okres Jeseník, Bruntál a Šumperk. Každý z těchto regionů je specifický jak po stránce společenské, tak hospodářské. Společným prvkem je pohoří Hrubého Jeseníku s nejvyšší horou Praděd (1492 m.n.m.), která leží na pomezí všech okresů. Okresy Jeseník a Šumperk spadají pod Olomoucký kraj a okres Bruntál náleží kraji Moravskoslezskému. Reliéf krajiny určoval chod v oblasti již od středověku. Není tak divu, že zde vznikala četná pohraniční opevnění. Postupně se zde usídlovali německy mluvící kolonizátoři a zároveň díky nepropustným lesům docházelo k určité izolovanosti. Díky krásné a do jisté míry neporušené přírodě v kombinaci s velkými zásobami podzemní vody, která vyvěrala na povrch ve formě léčebných pramenů, zde vznikly četné lázně. Každé z těchto zařízení je v určitém bodě specifické. V okrese Jeseník se nachází Priessnitzovy léčebné lázně (léčba oběhového a pohybového ústrojí), Schrothovy lázně Dolní Lipová (obezita, pohybové ústrojí) a lázně Zlaté hory (dětská léčebna se solnou jeskyní). V okrese Šumperk nalezneme lázně Velké Losiny (termální koupele, pohybové ústrojí) a lázně Bludov (dětské oddělení). V okrese Bruntál se do dnešních dnů z větších zařízení zachovaly pouze lázně Karlova studánka (dýchací a pohybové ústrojí). Některá zařízení jsou založena na vodních koupelích a pramenité vodě, jiné na termální vodě a některé na horském klimatu. Společným prvkem všech je poloha v pohoří Jeseníků. Významným prvkem oblasti je CHKO Jeseníky, která je rozložena na území o velikosti 744 km². Oblast Jeseníků leží na pomezí dvou klimatických pásů. Aktuální počasí se může ve stejný okamžik lišit na obou stranách hlavního hřebene. Klimatické podmínky se také odlišují i na velmi krátké vzdálenosti což je dáno nadmořskou výškou. Obecně se dá říci, že zde najdeme léto chladnější s větším množstvím srážek a tuhé zimy s dlouho přetrvávající sněhovou pokrývkou. Extrémní teploty se pohybují od -32,6°C po +25,2°C.

Díky těmto vlastnostem mohou místní lázeňská zařízení využívat podhorské klima k terénním pohybovým zátěžím doplněným o různé formy dechových cvičení.¹

1.1.1 Okres Jeseník

Údaje k 1.6.2006²

Rozloha: 719 km²

Počet měst: 24

Počet obyvatel: 41 827

Míra nezaměstnanosti (31.12.2007): 11,09 %³

Lesní půda: 59,2 %

Dnešní území je vymezeno hranicí s Polskou republikou na severu a pohořím Hrubého Jeseníku na jihu. V historii toto území sloužilo jako nárazní hraniční pásmo a díky tomu se do dnešní doby zachovalo hodně zřícenin středověkých hradů. Velká plocha okresu je tvořena jehličnatými lesy, nebo vysokohorskými porosty. Území se postupně svažuje až k nížině u hranic. Díky tomu byl vždy dřevařský průmysl jedním z nejdůležitějších průmyslových odvětví. Následoval jej kamenoprůmysl, textilní průmysl a v nížinách zemědělství. V dnešní době je silně doplňuje cestovní ruch. Velkou úlohu v historii oblasti hrála hospodářská krize a s tím spojená Frývaldovská stávková akce v roce 1931 s nešťastnou potyčkou mezi místními četníky a rozbouřeným davem zakončená smrtí

---

¹ **Agentura ochrany a kraji České republiky.** CHKO Jeseníky. [Online]

<http://www.jeseniky.ochranaprirody.cz/index.php?cmd=page&id=398>.

² **Český statistický úřad.** Český statistický úřad pobočka Olomouc. [Online] 2006.

<http://www.czso.cz/xm/redakce.nsf/i/home>.

³ **Český statistický úřad.** Nezaměstnanost v Olomouckém kraji k 31. prosinci 2007. [Online]

http://www.czso.cz/xm/redakce.nsf/i/nezamestnanost_v_olomouckem_kraji_k_31_prosinci_2007.

několika lidí. Před vypuknutím Druhé světové války to bylo budování pohraničních opevnění, boje s Henleinovci a poválečném odsunu velkého počtu obyvatelstva. Mezi nejdůležitější města patří Jeseník, Vidnava, Zlaté hory a Javorník. Okresní město Jeseník bylo založeno roku 1267, jako hornické město na zelené louce a má 12 510 obyvatel. Jeho rozmach je postupně spojen s dolováním zlata v okolních kopcích. Přesto, ale zastávalo až do 19. století spíše podřadnou úroveň. Hlavními středisky byl totiž Javorník se sídlem Vratislavských biskupů na zámku Jánský vrch a Vidnava se sídlem Fojta. Velký rozmach nastal až v 19. století s rozvojem textilního průmyslu, lázeňstvím a konečně i vybudováním železniční trati přes Ramzovské sedlo. Po roce 1948 byl do města umístěn i těžký průmysl a sídlo velké státní společnosti Rudné doly. Po roce 1989 došlo k zvýšení nezaměstnanosti uzavřením neekonomických odvětví a později k velkému rozvoji cestovního ruchu.

1.1.2 Okres Šumperk

Údaje k 1.6.2006⁴

Rozloha: 1 315 km²

Počet měst: 77

Počet obyvatel: 124 595

Míra nezaměstnanosti (31.12.2007): 5,15 %⁵

Lesní půda: 48,2 %

Území okresu Šumperk je vymezeno hraniční horskou oblastí s Polskem na západě, okresem Bruntál na východě, hlavním hřebenem Jeseníků na severu a rovinami u

---

⁴ Český statistický úřad. Český statistický úřad pobočka Olomouc. [Online] 2006.
<http://www.czso.cz/xm/redakce.nsf/i/home>.

⁵ Český statistický úřad. Nezaměstnanost v Olomouckém kraji k 31. prosinci 2007. [Online]
http://www.czso.cz/xm/redakce.nsf/i/nezamestnanost_v_olomouckem_kraji_k_31_prosinci_2007.

Litovelského Pomoraví na jihu. Tato oblast hrála již od středověku důležitou roli při vývoji Moravy a dění zde bylo také silně ovlivněno dnešním krajským městem Olomoucí. Díky lepšímu klimatu, než v ostatních dvou okresech, se zde více dařilo zemědělství. Významným oborem byl také textilní průmysl a dřevozpracující průmysl. Na rozdíl od Jeseníku hrála na Šumpersku významnou úlohu šlechta a její vliv na každodenní život. Do dnešních dnů se díky tomu zachovalo několik cenných hradů, zámků a zřícenin. Mezi nejvýznamnější rody patřili Žerotínové a Lichtensteinové. Mezi významná města regionu patří Hanušovice se svým pivovarem Holba, Zábřeh se svým železničním uzlem, Úsov, Mohelnice a Štítý. Okresním městem je Šumperk založený ve 13. století a s 29 490 obyvateli. Rozmach města je spojen s dolováním drahých kovů v okolí a později s rozvojem textilní výroby. Město bylo jako majetek několikrát zastaveno různými šlechtickým rodům. Na určitý čas sice získalo i svobodu, ale po bitvě na Bílé hoře roku 1620 připadlo až do roku 1848 Lichtenštejnům. Moderní rozvoj je spojen s budováním železnice a především textilním průmyslem. Dnes je město se zrekonstruovanou pěší zónou výchozím bodem pro návštěvníky Jeseníků.

1.1.3 Okres Bruntál

Údaje k 1.6.2006⁶

Rozloha: 1 658 km²

Počet měst: 67

Počet obyvatel: 98 173

Míra nezaměstnanosti (31.12.2002): 16,7 %⁷

Lesní půda: 45 %

Okres Bruntál leží na pomezí krajů Olomouckého a Moravskoslezského. Jeho území je tvořeno na severozápadě masivem Hrubého Jeseníku a svažuje se po Opavskou rovinu na východě. Tato oblast vyniká svou bohatou historií, již dnes představují stará města a zříceniny strážních hradů. Díky hustým lesům, ale i nížinám se v oblasti vždy dařilo zemědělství a dřevozpracujícímu průmyslu. Historie je spjata s významným Řádem německých rytířů, kteří tomuto kraji po dlouhou dobu dominovali. Mezi nejvýznamnější města oblasti patří: Rýmařov, Město Albrechtice, Krnov (významné průmyslové město), Vrbno pod Pradědem (oblíbené turistické centrum) a Bruntál. Okresní město Bruntál bylo založeno moravským markrabětem již v roce 1210 a stalo se tak nejstarším sídlem s městskými právy v Českém království. Jeho rozmach je spojen s těžbou drahých kovů v okolí. Prosperitu vystřídal po 30. Leté válce mírný úpadek a historie města je poté spjata s Řádem německých rytířů. Ti se postarali o rozvoj oblasti a to například provozem lázní Karlova studánka, které se staly vyhledávaným léčebným centrem regionu. Od 19. století město zažilo oživení díky textilnímu průmyslu, který zde hrál

---

⁶ Český statistický úřad pobočka Olomouc. Informace okresu. [Online]

[http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/t/A9002A1208/\\$File/403407062.XLS](http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/t/A9002A1208/$File/403407062.XLS).

⁶ Český statistický úřad (nedatováno). *Český statistický úřad pobočka Ostrava*. Načteno z

http://www.czso.cz/xt/redakce.nsf/i/charakteristika_okresu_bruntal

důležitou úlohu až do roku 1989. Dnes je zde umístěn významný chemicko-zpracovatelský průmysl.

2. Historický úvod

2.1 Klíčové události ve světě a Českém království v roce 1875 a 1876

1875⁸:

V tomto roce vznikl Americký fotbal, T. A. Edison nechal patentovat bezdrátový telegraf a v Praze byla zavedena první linka koňmi tažené tramvaje. Narodil se Thomas Mann (německý spisovatel) a Carl Jung (švýcarský psychoterapeut) a Ferdinand Porsche. Ve stejném roce zemřel Hans Christian Andersen a Ferdinand I Dobrotivý – poslední korunovaný český král.

1876⁹:

Vláda USA nařídila všem Indiánům se přesunout do vyhrazených rezervací. To vzbudilo vlnu nevole a povstání Indiánů, z nichž je nejznámější bitva u Little Bighornu. Balkánské státy se v tomto roce začali bouřit proti rozpadající se Osmanské říši a premiéru měla Smetanova Hubička. V Českém království se narodil Tomáš Baťa a ve světě Jack London a Konrad Adenauer (budoucí německý kancléř). Zemřeli: František Palacký, Michail Alexandrovič Bakunin.

---

⁸ Encyclopedia Britannica. Načteno z <http://www.britannica.com>

⁹ Encyclopedia Britannica. Načteno z <http://www.britannica.com>

2.2 Gräfenberg - Priessnitzovy léčebné lázně Jeseník a.s.

Historie území lázní zvaných dle území Gräfenberg, které jsou umístěny na svahu Studničního vrchu u Jeseníku (dříve Frývaldov) sahají až do období Třicetileté války¹⁰. Tehdy totiž vznikla pověst, jež sehrála důležitou roli u vzniku budoucích lázní zakladatelem Vincenzem Priessnitzem. V době války žil na Gräfenbergu statkář se svou dcerou a čeledí. Jednoho dne když byl pán domu i s většinou lidí mimo dům táhla územím skupina Švédských vojáků, ti vzali dům útokem a kromě lupy unesli i dceru statkáře Priessnitze. Ten když to po návratu domů zjistil, sebral všechny své blízké a vydal se po stopách únosců. Dohnal je u studánky v lese a pustil se do šarvátky s vojáky. Během ní se podařilo Priessnitzově dceři uprchnout a schovat se v hlouběji v lese. Její otec boj ale prohrál, a když vojáci odtáhli, vrátila se i ona na osudné místo. Zde našla své drahé v krvi a z neštěstí nad tou ztrátou si i ona vzala život. Její krev se poté promísila s vodou studánky, ze které vystoupila víla a předpověděla budoucí slávu Priessnitzova rodu. Budoucí zakladatel lázní zde nechal na 200 výročí této události roku 1848 postavit pomník dnes nazývaný Priessnitzův pramen. Vincenz Priessnitz¹¹ se narodil 4. října 1799 jako šesté dítě v rodině chalupníka Jana Františka Priessnitze v osadě Gräfenberg u Jeseníku. Již ve dvanácti letech padla odpovědnost hospodářství na něj, neboť jeho otec oslepl. Jeho školní docházka tak byla značně oslepena a on se již nikdy nenaučil zcela správně psát. Jeho novým učitelem se stala příroda. Životní zvrat nastal v šestnácti letech, kdy ho během práce v lese srazil kůň a pak jej přejel naložený vůz se dřívím. Přivolaný doktor ani ranhojič tvrdili, že šance na přežití jsou mizivé, a i kdyby přežil, bude z něj na věky mrzák. Mladý Vincenz si nechal na hrud' přikládat studené vlhké obvazy a jakoby zázrakem se uzdravil. Tuto léčbu údajně viděl od poraněné smy v lese, která si takto léčila své zranění nohy ve studánce. Když viděli Vincenzovo zázračné uzdravení sousedé chodil s ním žádostí o pomoc kvůli svému

¹⁰ Kočka, Miloš. *Prameny živé vody*. Štíty : Veduta, 1993.

¹¹ Kočka, Miloš. Vincenz Priessnitz světový přírodní léčitel (1799 - 1851). Jeseník: Vlastivědné muzeum Jesenicka, Jeseník, 2001.

dobytku a později i kvůli svým vlastním problémům. Brzy se tato zpráva rozšířila a Priessnitz tak musel svou rodnou dřevěnou chalupu rozšířit na kamenný dům s vanami ke koupelím a domácím pramenem v suterénu. Roku 1822 tak vznikl první vodoléčebný ústav na světě. Samotné přikládání mokrých obvazů a omývání studenou vodou nebylo nic nového. Priessnitz ale vynikal dobrou pozorovací schopností a učil se případ od případu. Svou léčbu tak rychle rozšířil o potné kúry. Ty znamenaly, že pacienta pomocí množství pokrývek zahřál a pak jej ponořil do studené vody. Prudká změna teploty způsobila zvýšení činnosti oběhového systému a prokrvení potřebných částí těla. Jelikož měla tato léčba u každého případu jiný účinek, Priessnitz vždy provedl napřed zkoušku a dle reakce kůže zvolil potřebnou délku léčby a její tvrdost. Obdobnými metodami začal léčit široké spektrum nemocí od zlomenin po dnu, revmatismu a nemoci jater či žaludku. Priessnitz zastával verzi, že je potřeba ne léčit pouze konkrétní nemoc, ale člověka jako celek a posílit tak do budoucna celý organismus. Díky tomu trvala taková léčba dlouhou dobu – měsíce až roky. Zámožní pacienti, kteří nechtěli takovou dlouhou dobu prožít pouze jako hosté v některém ubytovacím zařízení provozovaném Priessnitzem, nebo některým jiným podnikatelem, si mnohdy stavěli ve městě nebo na Gräfenbergu vlastní domy. Každý pacient dostával individuální péči, která obsahovala vše od stravy až po denní a ozdravný režim. Důležitým prvkem byla i léčba prací, k níž často patřilo odklizení sněhu, nebo řezání dřeva a pravidelné procházky na čerstvém vzduchu doplněné o pitný režim a koupele v přírodních sprchách umístěných po okolních lesích. Začátky nového léčebného zařízení nebyly lehké. Místní doktoři jej viděli jako hrozbu pro vlastní živobytí a obvinili Priessnitze ze šarlatánství. Tím vznikla hrozba obnovení honů na čarodějnice, které si vyžádaly ve zdejší kraji před sto lety mnoho životů. Priessnitzovi pomohl světový ohlas na jeho léčbu, když zahraniční lázně začaly uvažovat o zavedení této léčby na vlastním území. Požádali tak Vídeň o posouzení Priessnitzových výsledků a ta roku 1837 udělila své finální resumé, kde označila novou léčbu za průkopnickou a dobrou. Díky tomu se věhlas Priessnitze značně rozšířil a on začal budovat nová léčebná zařízení a ubytovací kapacity. Po světě rovněž začaly vznikat podobné ústavy a lékaři se sjížděli do Gräfenbergu za studiem vodoléčby. Jedny

z prvních vodoléčebných ústavů vznikli v Německu a Velké Británii. Vděční pacienti, kteří se chtěli svému zachránci odvděčit, začali stavět v okolních lesích stezky s pomníky na místech vodních pramenů. Mnohdy šlo o skvostná architektonická díla, jejichž názvy ukazují, jak široký byl okruh zemí původu pacientů: Maďarský pomník, Polský pramen, Anglický pramen, Francouzský pramen, Rumunský pomník a další. Mezi významné hosty patřili: Rumunský král Karel I, rakouský císař Ferdinand V, Nikolaj Vasilijevič Gogol, nebo baron Rothschild. Odměnou za Priessnitzovo dílo bylo nejvyšší civilní vyznamenání, které Vincenzi Priessnitzovi udělil sám císař Ferdinand V roku 1846 na Gräfenbergu. Priessnitz ukončil svou životní kariéru roku 1851, kdy podlehl nemoci a věrný své léčbě až do konce dle pověsti při řezání dřeva, jenž si nechal do pokoje donést.

Po jeho smrti se lázní ujali jeho věrní žáci, z nichž někteří vynikali jako kvalitní manažeři a jiní jako schopní doktoři. Začali Priessnitzovy tradiční postupy kombinovat s moderními poznatky a postupně povznesli úroveň lázní na světovou úroveň.

2.2.1 Údaje o lázních v roce 1875 a 1876

2.2.2 Přehled poskytované péče

Rozsah poskytované péče se v 80. letech 19. století příliš nezměnil od časů života Vincenze Priessnitze. Jediný významnější pokrok nastal ke vztahu k pacientům, kteří byli nyní bráni spíše jako hosté, než jako pacienti. Nebylo s nimi tak přísně zacházeno, jako za časů V. Priessnitze. Pacienti přicházeli do lázní s různými chorobami. Byly to jak ozdravné pobyty po utrpeném zranění s cílem co nejrychleji obnovit pacientovy síly, tak čerstvé fyzické úrazy typu zlomenin. Dalším okruhem byly nemoci psychického charakteru. Léčily se také nemoci jako dna, chronické průjmy a zácpy, svrab a další. Každý pacient byl před přijetím pečlivě vyšetřen, aby byla zvolena jeho případná léčba. Léčebných procedur byla široká škála:

1. **Obklady**¹² – Zde se rozlišovaly obklady uklidňující (mokrý studený šátek snižoval průtok krve a tlumil bolest, šátky se přikládaly na ty části těla, kde byly akutně potřeba) a dráždivé (zvyšovaly průtok krve a tím větší prohřátí dané oblasti). Dráždivé obklady se zachovaly dodnes jako Priessnitzův obklad.
2. **Zábaly** – Dráždivými vlhkými zábaly se docílilo prokrvení otupělé pokožky a její regeneraci. Takový zábal se pravidelně měnil a pacient s ním normálně chodil během dne. Zábal se umisťoval na hlavu, hrudník, kolem pasu, nebo na nohy. Zvláštní byly suché potní zábaly, kdy byl pacient zcela zabalen do několikavrstvého suchého zábalu bez možnosti pohybu a pouze na hlavu byl umístěn vlhký šátek. Opačně působil vlhký zábal, který se používal u pacientů nesnášejících pocení. Takové zábaly se různě kombinovaly a byly doplněné o omývání celého těla.
3. **Koupele** – Používala se studená pololázeň, kdy byl pacient na 5-6 vteřin ponořen do vody o teplotě kolem 5°C. To způsobilo okamžité prohřátí celého těla. Další varianta byla lázeň ve vysokých dřevěných vanách ve stoje, nebo lázeň kdy se postupnou změnou teploty vody a třením těla dosahovala uzdravující horečka. Samostatně se pak používaly koupele jednotlivých částí těla, ať rukou, nohou, nebo například ušní, ústní a oční lázně. Speciální pak byla lázeň hlavy. Všechny tyto koupele dělal proškolený personál a pacient musel být na takovýto dráždivý způsob léčby připraven. V hojně míře se využívaly přírodní sprchy pro ženy a muže, jež byly umístěny po okolním lese. Zde se pacient svlékl a 2-3 minuty se sprchoval v 5°C vodě.
4. **Polevy** – Polevy pomocí dřevěného džberu plného studené vody se používaly jak mezi jednotlivými procedurami, tak u pacientů, kteří byli oslabení a celé koupele by nezvládli. Na tyto postupy navazovaly otěry a odrhnutí, kdy se pacient zabalil do prostěradel a byl neustále omýván studenou vodou, která se zároveň z jeho

---

¹² Kočka, Miloš a Kubík, Alois. *Vincenz Priessnitz světový přírodní léčitel*. Štítý : Veduta, 2006.

těla stírala a prostěradla měnila. Docílilo se tak aktivnější činnosti nervového systému.

5. **Vzdušné lázně** – Při této proceduře se pacienti omývali vodou při otevřeném okně, nebo se například po koupeli pohybovali na čerstvém vzduchu, dokud neuschli. Podněcoval se tím krevní oběh a činnost nervového systému. Doporučována byla také chůze s bosýma nohama
6. **Sluneční lázně** – Forma dnešního opalování byla doporučována především pro pacienty s revma.
7. **Pohybová terapie** – Pohyb byl důležitou součástí léčby. Pacienti museli absolvovat určité trasy. Tyto trasy vedly kolem lesních pramenů a byly tak doplněny o pitnou kůru. Lidé chodili v lehkém prodyšném oblečení a nesměli mít ani rukavice. V případě nepříznivého počasí se konaly tyto terapie v sále léčebného domu.
8. **Krize** – Cílem léčby bylo, dosáhnout léčebné krize, která značila, že se tělo samo uzdravuje. Dobrým znakem byla vyrážka na pokožce. Negativními účinky krize byla častá nervozita. Mnoho pacientů v této fázi léčbu také vzdalo.

Některé léčebné procesy byly náročné jak pro organismus, tak pro pacienta. Rovněž přísný režim mnoha hostům, kteří byli často z řad vyšší šlechty, nevyhovoval, a proto odjížděli nevléčeni. Procedury také doplňovaly upravené stravovací podmínky. Strava byla jednoduchá, sloužící k posílení organismu. Jídlo se připravovalo vlažné a vcelku neslané. Zcela byl zakázán čaj, káva, pivo. Víno bylo jen ve výjimečných případech. Díky tomu vyrostly na procházkových trasách mléčné bary s možností povoleného občerstvení.

2.2.3 Údaje o pacientech za rok 1875¹³

Postup: Jako postup zaznamenání údajů z lázeňských listů byla zvolena skórovací metoda. Jednotlivé údaje se postupně zaznamenávaly do samostatných kolonek a nakonec sečetli. Celkový počet klientů jak u struktury pacientů, tak u délky pobytu neodpovídá celkovému počtu pacientů. Některé údaje nemohly být zaznamenány kvůli poškození stránek, nemožnosti identifikace místa bydliště, nebo neoznačení délky pobytu a počtu odjíždějících pacientů. Z tohoto důvodu vždy u příslušného prvku nalezneme jaký počet hostů byl zaznamenán a jednotlivé údaje se uvádí již jen v procentech. Jako problém se také ukázalo, že lázeňské listy sice musely být vedeny povinně každý rok, ale jejich struktura se různě lišila.

Položka	
Celkový počet hostů:	861
Procentuální zastoupení	
Země původu:	
Rakousko	36,19%
České království	19,46%
Polsko	10,51%
Německo	33,85%
Zahraniční hosté	13,23%
Celkový počet zkoumaných hostů:	257 = 100%
Města ¹⁴	
Vídeň	16,73%

¹³ **SOKA Jeseník.** *Fond: Rodinný archiv Priessnitz - Ripper, Kurliste:1868 - 1879 (neuspořádaný).* Jeseník .

¹⁴ **Wikipedie.** Seznam německých názvů obcí v Česku. [Online]
http://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_n%C4%9Bmeck%C3%BDch_n%C3%A1zv%C5%AF_obc%C3%A1D_v_%C4%8Cesku.

Délka pobytu	Procentuální zastoupení
0-1 měsíc	6,69%
1-3 měsíce	38,34%
3-6 měsíců	44,62%
6 a více	10,34%
Celkový počet zkoumaných hostů:	493 = 100%

Zahraniční hosté pocházeli z oblastí: Rusko, Rakousko, Čechy, Německo, Polsko, Anglie, Maďarsko,

Jižní amerika, USA, Irsko, Belgie

Údaje o pacientech za rok 1876¹⁵

Položka	
Celkový počet hostů:	1106
Procentuální zastoupení	
Země původu:	
Rakousko	38,89%
České království	13,07%
Polsko	29,74%
Německo	14,05%
Zahraníčí	4,25%
Celkový počet zkoumaných hostů:	306 = 100%
Města ¹⁶	
Vídeň	9,48%

¹⁵ SOKA Jeseník. *Fond: Rodinný archiv Priessnitz - Ripper, Kurliste:1868 - 1879 (neuspořádaný).* Jeseník .

¹⁶ **Wikipedie.** Seznam německých názvů obcí v Česku. [Online]
http://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_n%C4%9Bmeck%C3%BDch_n%C3%A1zv%C5%AF_obc%C3%A1D_v_%C4%8Cesku.

Délka pobytu	Procentuální zastoupení
0-1 měsíc	2,82%
1-3 měsíce	11,58%
3-6 měsíců	52,26%
6 a více	33,33%
Celkový počet zkoumaných hostů:	354 = 100%

Zahraniční hosté pocházeli z oblastí: Rusko, Rakousko, Německo, Čechy, Polsko, Maďarsko, Chorvatsko, Rumunsko, Brazílie

Většinu klientely v obou letech tvořili dle seznamů lázeňských hostů návštěvníci s vyššími příjmy a z řad šlechty. Nejčastější jsou uváděni šlechtici, vojenští důstojníci, majitelé podniků a vysokoškolští profesoři. Dle jmen lze také usuzovat, že šlo většinou o německé obyvatelstvo (neplatí u zahraničních návštěvníků).

2.3 Bad Gross Ullersdorf - Lázně Velké losiny¹⁷

Vývoj lázní ve Velkých Losinách je úzce spojen s historií stejnojmenné obce. První zmínka o ní pochází z roku 1351. Šlo ale vcelku o nevýznamnou ves, která se řadila k Šumperskému panství. Většího rozmachu se dočkala až za vlastnictví významného rodu Žerotínů, kteří udělali z kdysi nevýznamné tvrze ve vsi roku 1562 své sídlo. Postupný rozmach byl sice jen částečně narušen boji v Třicetileté válce, ale o to více je spjat s čarodějnickými procesy, jejichž sídlo bylo právě na vybudovaném losinském zámku. Povoláný inkvizitor se nezastavil před ničím a počet obětí rychle narůstal, až dosáhl několik set lidí. Hrůza, jenž se rozšířila po celém okolí, byla taková, že tyto procesy musely být zastaveny až intervencí samotného císaře. Roku 1592 byla v obci

¹⁷ **Jašš, Richard.** *Malý průvodce historií lázeňství ve Velkých Losinách.* Velké Losiny : Richard Jašš, 2007.

postavena ruční papírna, která funguje do dnešních dnů a je tak jednou z nejstarších bez přestávky fungujících papíren v Evropě. Postupný úpadek Žerotínského rodu dospěl do bodu, kdy byli roku 1802 nuceni celé panství prodat rodu Lichtenštejnů. Ti se postarali o rozkvět lázeňství a průmyslové výroby v obci.

Určité poznatky o léčebných účincích sirmé vody, která se vyskytovala v okolí vsi, měli již první kolonizátoři obce. Dochovaná je ale zmínka až z roku 1562 kdy byla postavena první lázeňská budova a dochovaly se zmínky o provozování léčebných koupelí. Z této doby pochází také pověst o prašivém koni. Dle této pověsti vlastnil místní sedlák prašivého koně, aby se od něj nenakazili i ostatní zvířata vyhnal ho umřít na místní pastviny. Kůň zde upadl do bahna, ale místo aby uhynul, začal se jeho stav zlepšovat a po čase mohl opět žrát trávu a pít sirmou vodu. Nakonec se sám vrátil zpět k statkáři, který byl překvapen nad tím zázrakem. Dle lázeňského průvodce z roku 1580 byly lázně tvořeny jámou v zemi, která byla zaplněna sirmou vodou. Zde se chodili pacienti pravidelně máčet. Postupně se místo zvelebovalo a stavěli se další budovy v okolí. Pomalý rozkvět lázní byl přerušen čarodějnickými procesy. Hosté nechtěli krajem raději ani projíždět, natož se zde ubytovat na léčení. Jeden z prvních léčebných seznamů z roku 1666 uvádí 15 hostů, kteří přijeli především z moravských měst. V roce 1700 byl vydán lázeňský status, který určoval práva a povinnosti lázeňských a který povýšil lázně ze spíše lazebnického způsobu ošetřování na více vědecký s balneologickými postupy. Od roku 1741 rovněž docházelo k výstavbě kamenných budov v areálu a tak se v popisu lázní z roku 1802 dozvídáme,¹⁸ že byly lázně tvořeny dvěma kamennými budovami, kaplí a nedalekým hostincem. Provoz byl omezen na teplé měsíce roku, tj. od května. Pacienti měli široké možnosti rekreace od procházek v parku po kulečnick a stolní hry přímo v domě. V lázních se léčili hlavně kožní onemocnění, revma a onemocnění pohybového ústrojí vše za pomoci koupelí v místních zřídlech. Během 19. století docházelo k postupnému rozšiřování lázeňského areálu, hloubení nových pramenů a

---

¹⁸ Neumann, J. *Historische Topografische Beschreibung der Hochfürstlichen Karl von und zu Liechtenstein Herrschaft Gross Ullersdorf in Markgraffthum Mahrens*. Brno : Franz Karl Siedler, 1803.

zavádění nových procedur jako pití syrovátky, nebo vodoléčba (dle vzoru Vincenze Priessnitze z Gräfenbergu). Vstup do druhé poloviny 19. století byl ve znamení bouřlivého stavebního ruchu, kdy se budovaly jak nové lázeňské budovy, tak zázemí a ubytování pro stále rostoucí počet pacientů. Rovněž rostoucí zámožná klientela vyžadovala určitý komfort.

2.3.1 Údaje o lázních v roce 1876 a 1877

2.3.2 Přehled poskytované péče

Lázeňští hosté měli pestrou nabídku různých léčebných kúr, které převážně vycházely z různých druhů ozdravných koupelí.¹⁹ Kromě velkého bazénu byly k dispozici kabiny s vanami, kde se nabízely léčebné koupele. Specialitou byla parní lázeň ze sirmé vody. Zdrojem vody pro celý lázeňský komplex byly postupně hloubené vodní prameny, které měly různou teplotu a sloužily tak k různým procedurám. Mezi druhy koupelí patřily například jehličnaté a kyselé koupele. Nabízeny byly také horkovzdušné kúry a vodoléčba studenou vodou, která byla velice populární. Zachována zůstala také léčba pomocí syrovátky. Pro zajištění pitného režimu byl využíván pramen Karel.

2.3.3 Údaje o pacientech za rok 1876²⁰

Postup: Jako postup zaznamenání údajů z lázeňských listů byla zvolena skórovací metoda. Jednotlivé údaje se postupně zaznamenávaly do samostatných kolonek a nakonec sečetly. Celkový počet klientů, jak u struktury pacientů, tak u délky pobytu neodpovídá celkovému počtu pacientů. Některé údaje nemohly být zaznamenány kvůli poškození stránek, nebo nemožnosti identifikace. Z tohoto důvodu vždy u příslušného prvku nalezneme jaký počet hostů byl zaznamenán a jednotlivé údaje se poté uvádí již

---

¹⁹ **Jašš, Richard.** *Malý průvodce historií lázeňství ve Velkých Losínách.* Velké Losiny : Richard Jašš, 2007.

²⁰ **SOKA Šumperk.** *Fond lázně velké Losiny (neuspořádaný).*

jen v procentech. Jako problém se také ukázalo, že lázeňské listy sice musely být vedeny každý rok, ale jejich struktura se mohla lišit. Jako problém se také objevila neúplnost značení a nemožnost ze seznamu hostů zjistit délku pobytu v lázních. Z tohoto důvodu byl tento údaj získán z odborné literatury.

Položka	
Celkový počet hostů:	476
Procentuální zastoupení	
Země původu:	
Rakousko	13,04%
České království	80,45%
Polsko	1,01%
Německo	4,35%
Zahraničí	1,01%
Sudety	46,74%
Celkový počet zkoumaných hostů:	92 = 100%
Města ²¹	
Města do 50 km	34,78%
Brno	22,83%
Vídeň	9,78%

Zahraniční hosté pocházeli z oblastí: Maďarsko, Německo, Rakousko, Polsko, České království

Přesná délka pobytu pacientů se nepodařila určit. U literatury ale vychází, že se většina pacientů léčila po dobu jednoho měsíce a movitější pacienti setrvali až na měsíce tři.

²¹ **Wikipedie.** Seznam německých názvů obcí v Česku. [Online]
http://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_n%C4%9Bmeck%C3%BDch_n%C3%A1zv%C5%AF_obc%C3%A1D_v_%C4%8Cesku.

2.3.4 Údaje o pacientech za rok 1877²²

Položka	
Celkový počet hostů:	416
Procentuální zastoupení	
Země původu:	
Rakousko	14,42%
České království	79,81%
Polsko	2,88%
Německo	1,92%
Zahraničí	0,96%
Sudety	49,04%
Celkový počet zkoumaných hostů:	104 = 100%
Města ²³	
Města do 50 km	52,88%
Brno	15,38%
Vídeň	10,58%

Zahraniční hosté pocházeli z oblastí: Švýcarsko, Německo, Rakousko, Polsko, České království

Podle záznamů byly v seznamech nejčastěji uváděny zaměstnání z oblasti střední třídy, popřípadě nižší. Šlechta patřila také mezi návštěvníky, ale měla vyhrazeny své prostory a přijela většinou na pozvání majitelů panství. Mezi druhy zaměstnání hostů se často objevují učitelé, drobní podnikatelé typu řezník, nebo statkář. Tyto informace platí pro oba roky. Dle jmen lze také usuzovat, že šlo většinou o německé obyvatelstvo (neplatí u zahraničních návštěvníků).

²² SOKA Šumperk. *Fond lázně velké Losiny (neuspořádaný)*.

²³ **Wikipedie**. Seznam německých názvů obcí v Česku. [Online] http://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_n%C4%9Bmeck%C3%BDch_n%C3%A1zv%C5%AF_obc%C3%A1D_v_%C4%8Cesku.

2.4 Currorte Karlsbrunn - Státní léčebné lázně Karlova studánka

Stejně jako ostatní lázně má i Karlova studánka svou pověst. ²⁴Podle ní žil pod Pradědem poustevník, který z vděčnosti Bohu postavil malou kapli zasvěcenou sv. Hubertovi. Jednou, když odpočíval na slunci, se mu zjevil sám sv. Hubert a nabídl mu, že mu splní jakékoliv přání. Poustevník nechtěl pro sebe nic, ale chtěl něco, co by pomohlo kolemjdoucím. Sv. Hubert ukázal na skálu a z té vytryskl pramen. Jednou jel okolo zámecký pán na hon a těžce si zranil nohu. Doplazil se k poustevně a zde se za pomoci poustevníka a pramenité vody zcela uzdravil. Z vděku pak nechal nedaleko postavit lázně a pojmenovat je podle svého jména – Karlovy lázně.

Lázně jsou umístěny do horské krajiny hlavního hřebenu Jeseníků nedaleko Pradědu. Jejich nadmořská výška je 800 m.n.m. Díky údolí ve kterém se nacházejí, jsou chráněny proti prudkým větrům. Husté jehličnaté lesy, které je obklopují, mají dobrý vliv na celkové klima a pověst nejčistších lázní v Evropě.

Historie lázní je neodmyslitelně spjata s řádem německých rytířů²⁵. Historie tohoto křižáckého řádu se datuje, až do doby kolem roku 1190, kdy založili němečtí vojáci u templářské pevnosti Akon špitál. Cílem řádu byla ochrana Svaté země a péče o raněné a nemocné. Svůj význam získali především během třetí křížové výpravy, které se zúčastnil také Friedrich Barbarossa. Jedno z prvních sídel bylo založeno také v Praze za Přemysla Otakara I. a kolem roku 1203 se objevují první zmínky o jejich působení na území dnešního Opavska. Řád byl za své působení v Českém království a služby pro Českého krále odměňován a získával mnohé území. Situace se ale změnila za dobu kralování Václava IV. Po pádu Akonu řád opustil Svatou zemi a začal působit jako významný hráč v politice Evropy. Oblast jeho působnosti se postupně přesunula z území Uher, kde

---

²⁴ **ČR, SPMP.** Pověst O Karlově Studánce. [Online] <http://www.spmp.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=51543&>.

²⁵ **Státní léčebné lázně Karlova studánka.** Historie lázní. [Online] <http://www.karlovastudanka.cz/>.

bojoval proti nájezdníkům do oblasti Polska a odtud do oblasti dnešního Pobaltí a Kalinigradu, který založil Přemysl Otakar II. Zde získal obrovské území, kterému sám vládnul a velmistr řádu měl pravomoci prakticky shodné s králem. Poslední velmistr řádu se roku 1525 prohlásil za světského vládce a řád tak přišel o mnohá území. U nás byl v majetku řádu například hrad Bouzov, nebo opavské panství, kde se také nacházelo sídlo řádu. Po roce 1989 začíná řád usilovat o vrácení majetku, který mu byl roku 1948 zabaven.

Zakladatelem lázní se stal Maxmilián II. František, jeden ze synů císařovny Marie Terezie. Tento velmistr řádu německých rytířů nechal roku 1780 poprvé zkoumat léčebné prameny na území dnešních lázní. Zabýval se také možnostmi využívání říčky Bílé Opavy k dalším možným léčebným procedurám. Již před ním se v okolí dnešních lázní nacházely hutě na tavení železa, které potřebovaly ke své činnosti vodu. Jako zdroj byla využívána právě říčka Bílá Opava a díky tomu byly také v jejím okolí objeveny léčivé prameny. Dlouho byla horká struska z těchto hutí využívána k ohřevu vody ve vanách pro koupele. Struska se dovážela denně do lázní speciálním vozem a poté byla vhazována do kádí s minerální vodou. Tento způsob ohřevu byl aplikován až do 80. let 19. století kdy byl změněn na ohřev pomocí páry. Na jeho činnost navázal Maxmiliánův synovec Arcivévoda Karel Ludvík Jan, který proslul, jako významný vojevůdce když roku 1809 poprvé porazil Napoleona u Aspenu. Jeho zásluhou se začaly stavět první lázeňské domy a roku 1803 svolil k pojmenování lázní podle svého jména na Karlsbrunn. Původní název Hinewieder tímto zanikl a dnes se používá český překlad Karlova studánka. První kamennou budovou se stal Koupelový dům 1785, ale i předtím se v lázních budovalo. Šlo převážně o hledání a úpravy přírodních pramenů, které byly pojmenovávány podle velmistřů řádu německých rytířů. Zachoval se nám dodnes tak pramen Maxmilián (1780), Karel (1802), Antonín (1812), Vilém (1862). Rovněž velká část staveb byla postavena již v 19. století. Mimo léčebné domy se také jednalo o hudební pavilon, pitný pavilon, nebo o kostelík.

2.4.1 Údaje o lázních v roce 1875 a 1876

2.4.2 Přehled poskytované péče

Lázně se od svého počátku soustředily na maximální využívání ozdravné pramenité vody a kvality svých léčebných pramenů k poskytování pitných kůr. Posláním lázní byla celková rekonvalescence hostů pomocí pitných kůr z minerálních pramenů a ozdravných koupelí. Jako zdroj vody pro pitné kůry se používaly postupně objevené minerální prameny a k napájení van ke koupelím se používala voda z místní říčky. Voda ve vanách byla zahřívána pomocí strusky z nedalekých hutí. Důležitou úlohu hrála poloha pod horským masivem a určitá izolovanost pomocí nepropustných lesů, které zajišťovaly s příznivými povětrnostními podmínkami čistotu ovzduší. Pacienti zde jezdili za odpočinkem spojeným s různým doprovodným programem zpestřeným hony, koncerty a různými sportovními akcemi.

2.4.3 Údaje o pacientech za rok 1875²⁶

Postup: Jako postup zaznamenání údajů z lázeňských listů byla zvolena skórovací metoda. Jednotlivé údaje se postupně zaznamenávaly do samostatných kolonek a nakonec sečetly. Celkový počet klientů, jak u struktury pacientů, tak u délky pobytu neodpovídá celkovému počtu pacientů. Některé údaje nemohly být zaznamenány kvůli poškození stránek, nebo nemožnosti identifikace místa bydliště. Z tohoto důvodu vždy u příslušného prvku nalezneme uvedeno jaký počet hostů byl zaznamenán a jednotlivé údaje se poté uvádí již jen v procentech. Jako problém se také ukázalo, že lázeňské listy sice musely být vedeny povinně každý rok, ale jejich struktura se mohla lišit. Jako problém se také objevila neúplnost značení a nemožnost ze seznamu hostů zjistit délku pobytu v lázních. Z tohoto důvodu byl tento údaj získán z odborné literatury. Určité komplikace také vznikly při čtení popisků listů psaných švabachem.

---

²⁶ **Zemský archiv Opava.** *Fond: Správa velmistrovských statků lázně Karlova studánka (neuspořádané).* 1868-1890.

Položka	
Celkový počet hostů:	785
Procentuální zastoupení	
Země původu:	
Rakousko	23,81%
České království	63,49%
Polsko	2,38%
Německo	10,32%
Zahraničí	0,00%
Sudety	37,30%
Celkový počet zkoumaných hostů:	126 = 100%
Města ²⁷	
Města do 50 km	30,16%
Brno	19,84%
Vídeň	24,60%

Zahraniční hosté pocházeli z oblastí: Maďarsko, Německo, Rakousko, Polsko, České království

²⁷ **Wikipedie.** Seznam německých názvů obcí v Česku. [Online]
http://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_n%C4%9Bmeck%C3%BDch_n%C3%A1zv%C5%AF_obc%C3%A1D_v_%C4%8Cesku.

2.4.4 Údaje o pacientech za rok 1877²⁸

Položka	
Celkový počet hostů:	745
Procentuální zastoupení	
Země původu:	
Rakousko	23,66%
České království	67,94%
Polsko	3,82%
Německo	3,82%
Zahraničí	0,76%
Sudety	39,69%
Celkový počet zkoumaných hostů:	131 = 100%
Města ²⁹	
Města do 50 km	29,01%
Brno	7,63%
Vídeň	20,61%

Zahraniční hosté pocházeli z oblastí: Maďarsko, Německo, Rakousko, Polsko, České království

V seznamech hostů jsou často uváděny jako profese hostů: továrník, důstojník, profesor, majitel pozemků, stavitel, prodavač, zemědělec, nebo označení šlechtic. Lze tak usuzovat, že klientela byla rozmanitá a obsahovala veškeré vrstvy, především ale střední a vyšší. I když jména poukazují na hodně českých návštěvníků, stále většina hostů byla s německými jmény a pocházela z německy mluvících oblastí. Tyto údaje lze zobecnit pro oba dva sledované roky.

²⁸ **Zemský archiv Opava.** *Fond: Správa velmistrovských statků lázně Karlova studánka (neuspořádané).* 1868-1890.

²⁹ **Wikipedie.** Seznam německých názvů obcí v Česku. [Online] http://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_n%C4%9Bmeck%C3%BDch_n%C3%A1zv%C5%AF_obc%C3%A1D_v_%C4%8Cesku.

3. Novodobá situace

3.1 Klíčové události ve světě a České republice v roce 2005 a 2006

2005³⁰:

Ve světových dějinách se stalo významné znovu jmenování George W. Bushe do funkce prezidenta USA, smrt papeže Jana Pavla II., teroristické útoky v Londýně, obnovené letů raketoplánů po havárii raketoplánu Columbia a u nás pak začátek vysílání nového kanálu ČT24, vznik koaliční vlády v čele s ČSSD.

2006³¹:

Tento rok byl ve znamení vládní krize v ČR. Vládu vyhrála sice ODS, nebyla ale schopná vytvořit vládní koalici. Pro občany bylo významným dokončení dálnice D5 do Plzně. Ve světě vzniklo nové soustátí Srbsko-Černá hora. Zemřel Vojtěch Zamarovský, prezident USA Gerald Ford, generál Pinochet a popraven byl Saddám Husajn.

3.2 Priessnitzovy léčebné lázně Jeseník a.s.

Konec 19. století byl v lázních Jeseník stále v duchu tradiční Priessnitzovy léčby a to i přesto, že se upustilo od některých agresivních způsobů léčby. Hlavním důvodem byly stížnosti pacientů, kteří často nedoléčení odjížděli a hledali útočiště v jiných lázních, které vodoléčbu také přejaly. Na počátku nového století se vedení lázní ujal Dr. Emmel, kterému se podařilo zmodernizovat léčebné procedury a přinést nové postupy, čímž přilákal široké spektrum pacientů. Lázně se také nově zaměřily na léčení psychických a neurologických poruch. Navíc těžily ze světového jména a z bohaté, mezinárodní klientely. Zlé časy nastaly před začátkem 2. Světové války kdy musela řada doktorů,

---

³⁰ Encyclopedia Britannica. Načteno z <http://www.britannica.com>

³¹ Encyclopedia Britannica. Načteno z <http://www.britannica.com>

včetně Dr. Emmela utéct před nacismem. Během válečného období se lázně proměnily v sanatorium pro raněné německé vojáky a později v útočiště dětí z bombardovaných německých měst. Negativně se na vývoji lázní projevil odsun německého obyvatelstva z pohraničí a následný komunistický puč. Lázně tak nepřišly jen o personál a vynikající lékaře, ale i značnou část klientely. Snaha o smazání všech zmínek na německy mluvící obyvatele z pohraničí se často až absurdním způsobem projevila v upravování lázeňské kultury. Nejčastějšími objekty se staly lázeňské prameny a pomníčky, kterých je v oblasti kolem 88³². Místní dobrovolníci je postupně obcházel, odesávali původní německé názvy a nelogicky překládaly do češtiny. Místo např. pramenů Pruského, Vilémova, Zlatého tak nově vznikly názvy Partyzánů, Bratrství a Svornosti. Díky těmto zásahům a odklonem od původní Priessnitzovy léčby se skoro vytratila původní lázeňská kultura. Postupně si lázně naštěstí oblíbili čeští pacienti a návštěvnost začala stoupat. Lázně se nově začaly specializovat na neuropsychologická onemocnění, otravy těžkými kovy a léčby horních cest dýchacích. Po revoluci v roce 1989 došlo k privatizaci a vytvoření nové společnosti Priessnitzovy léčebné lázně a.s. Po útlumu v 90. letech 20. století, tak došlo k opětovnému rozmachu a rozvoji tradičních léčebných postupů. Společně s moderními poznatky a vysokou péčí o návštěvníka se stále více projevuje orientace na poskytování péče hotelového typu. Výhodou je také objevení původních pomníků a památek, a s tím spojená popularizace a rekonstrukce těchto odkazů na staré časy. Dnes je již většina opravena a byly realizovány mnohé projekty na jejich zviditelnění, z nichž stojí za zmínku naučná stezka Vincenze Priessnitze. Po otevření hranic došlo také k obnovení velkého počtu zahraničních hostů, z nichž hodně pochází ze sousedního Polska.

---

³² NĚMČÍK, Lukáš. *Stručný průvodce po pramenech a pomníčkách v Jeseníku*. Jeseník : JENA, 2004.

3.2.1 Údaje o lázních v roce 2005 a 2006

3.2.2 Přehled poskytované péče

V 21. století se snaží Priessnitzovy léčebné lázně poskytovat komplexní lázeňskou péči pro nejširší spektrum zákazníků. ³³Indikují se nemoci pohybového ústrojí, nemoci z poruch látkové výměny a žláz s vnitřní sekrecí, netuberkulózní nemoci dýchacího ústrojí, duševní poruchy, kožní nemoci a ženské nemoci. Místní lékaři mají navíc k dispozici vlastní biochemickou laboratoř, laboratoř na funkční vyšetření plic a srdce, společně se zátěžovými testy. Pacienti s chronickým selháním ledvin mají možnost využít dialýzy v nemocnici v Jeseníku. Lékařská péče je zajištěna nepřetržitě. V nabídce kromě léčebného tělocviku, elektrolyčby a vodoléčby nalezneme:

- Priessnitzova pohybová terapie
- Priessnitzovy koupele
- bylinkové a perličkové koupele
- skupinová cvičení, inhalace
- elektrospánek, muzikoterapie, magnetoterapie, oxygenoterapie
- lymfodrenáže, plynové injekce
- světloléčba, arteterapie
- computerová kineziologie
- postupy myoskeletární medicíny.

Mezi doplňkové služby patří masáže, služby kosmetických salónů, východní léčebné postupy. Pro relaxaci je k dispozici minigolf, bazén, dětská hřiště a ozdravné procházkové trasy.

---

³³ Priessnitzovy léčebné lázně a.s.. *Katalog 2007-2008*. Jeseník, 2007.

3.2.3 Údaje o pacientech za rok 2005³⁴

Údaje byly poskytnuty ředitelstvím Priessnitzových léčebných lázní a jedná se o výtahy z různých výročních a statistických zpráv.

Položka	
Celkový počet hostů:	15015
Procentuální zastoupení	
Země původu:	
Rakousko	0,03%
Česká republika	82,00%
Polsko	9,00%
Slovensko	3,50%
Německo	2,50%
Zahraniční hosté	3,00%

Délka pobytu	Průměrný počet dnu
Klienti zdravotních pojišťoven	32
Samoplátcí	5
Celkem	14

Klientů zdravotních pojišťoven bylo 35% a samoplátců 65%.

Zahraniční hosté pocházeli z těchto oblastí (tento seznam platí pro oba roky): Rakousko, Austrálie, Belgie, Kanada, Německo, Dánsko, Francie, Finsko, Velká Británie, Řecko, Maďarsko, Švýcarsko, Chorvatsko, Itálie, Irsko, Japonsko, Litva, Lucembursko, Mexiko, Nizozemí, Norsko, ostatní Amerika, ostatní Asie, ostatní Evropa, Polsko, Rumunsko, Rusko, Slovensko, Slovinsko, Španělsko, Švédsko, USA

Počet internetových stránek, nebo dokumentů umístěných na internetu obsahujících slovo *Priessnitzovy léčebné lázně* (k 19.4.2008): **18600**³⁵

³⁴ Priessnitzovy léčebné lázně a.s.. Počet klientů. 2007.

3.2.4 Údaje o pacientech za rok 2006³⁶

Položka	
Celkový počet hostů:	16690
Procentuální zastoupení	
Země původu:	
Rakousko	0,04%
Česká republika	91,70%
Polsko	3,00%
Slovensko	1,30%
Německo	2,70%
Zahraniční hosté	1,30%

Délka pobytu	Průměrný počet dnů
Klienti zdravotních pojišťoven	27
Samoplátcí	5
Celkem	11

Klientů zdravotních pojišťoven bylo 27% a samoplátců 73%.

Poskytnuté údaje nerozlišují, jaké zaměstnání dělají a ze kterého města hosté pochází. Lze, ale předpokládat, že samoplátcí budou lépe situováni než pacienti zdravotních pojišťoven. Klíčem může také být výběr léčebných programů (které jsou určeny jisté skupině zájemců), které byly nejčastěji vybrány:

- aktivní dovolená – 12%
- seniorský program – 11%
- pobyt pro dámy – 5%
- manažerský pobyt – 2%

³⁵ Google. [Online] <http://www.google.cz>.

³⁶ Priessnitzovy léčebné lázně a.s.. Počet klientů. 2007.

3.3 Lázně Velké Losiny³⁷

Konec 19. století se projevil ve snaze rozšířit území lázní a přilákat nové zákazníky. Stavěly se nové domy, budovaly cesty a tvořil doprovodný program (např. lázeňská kapela). Hodně se očekávalo od zavedení železnice, která byla postavena roku 1903. K určitému zvýšení návštěvnosti sice došlo, ale nárůst nebyl nijak dramatický. Limitujícím faktorem byla téměř pouze německá klientela a nedostatečné ubytovací kapacity. Velkou změnou bylo založení lázeňské společnosti s ručeným omezením. Během 1. světové války byly lázně zabrány armádou a léčebné budovy sloužily jako lazaret pro raněné vojáky. Když armáda budovy v roce 1919 opustila, byla zahájena plošná modernizace vedená snahou o obnovu původní návštěvnosti. Lázně, ale musely čelit různým problémům. Mezi ty spíše úsměvné patřily stížnosti na žebráky v obdobích turistické sezóny. Velké problémy přinesla vlna epidemií, povodně v roce 1927 a nakonec velký požár roku 1930. Opětovný útlum v návštěvnosti začal s 2. světovou válkou. Nejprve došlo k výraznému snížení počtu návštěvníků vlivem probíhající války a nakonec byly lázně upraveny pro účely relaxace obyvatel postižených bombardováním. Za tímto účelem zde byly postaveny nové budovy a upraveny stávající tak, aby se zvýšila celková kapacita. Po zabránění lázní v roce 1945 a následném začlenění lázní, jako státního podniku po roce 1948, byl lázním určen opět nový úkol. Díky velkému výskytu dětské obrny měly za cíl léčbu právě této choroby. Postupné zvládnutí této nemoci mělo důsledek v postupném doplňování dalších léčebných kúr a navracení tradičního lázeňského života. Benefitem se také stalo objevení nových teplých pramenů a jejich využití v koupelích pro rehabilitace. Specialitou se stalo zavedení elektroakupunktury. Po revoluci v roce 1989 se provedly změny ve vlastnictví lázní v konečné převzetí akciovou společností. Zavedeny byly také nové postupy a došlo k modernizaci vybavení lázní.

---

³⁷ **Jašš, Richard.** *Malý průvodce historií lázeňství ve Velkých Losinách.* Velké Losiny : Richard Jašš, 2007.

3.3.1 Údaje o lázních v roce 2005 a 2006

3.3.2 Přehled poskytované péče³⁸

Díky své historii mají lázně i v dnešních dnech rozšířený program pro léčbu dětských pacientů. Nabízejí tak:

- léčbu netuberkulózní nemocí dýchacího ústrojí děti ve věku 3 - 18 let
- léčbu nemocí nervové soustavy pro děti ve věku 1 - 18 let
- léčbu nemocí pohybového aparátu dětí ve věku 3 - 18 let

Pro dospělé je poskytována péče v oblasti nervových chorob (například: chabé obrny, zánětlivé nemoci, nervosvalová onemocnění, stavy po operacích a poraněních) a revmatismus, nemoci zad, stavy po zlomeninách, stavy s onemocněním dýchacích cest, nebo artrózy kloubů. K dispozici je navíc široký výběr léčivých koupelí a masáží. Nabízeny jsou masáže celotělové, olejové, zeštíhlující, medové, čokoládové, horkými kameny nebo pomocí baněk. Koupele jsou nabízeny jak klasické tak vylepšené o rašelinové extrakty. Nechybí ani široký sortiment rehabilitačních služeb dolních i horních končetin. Provoz lázní je celoroční a hosté mohou využít i místního geotermálně vyhřívaného bazénu.

---

³⁸ Lázně Velké Losiny. Co léčíme. [Online] http://www.lvl.cz/htm/colocime_cz.htm.

3.3.3 Údaje o pacientech za rok 2005

Údaje byly získány díky ochotě pracovníků lázní Velké Losiny z interních materiálů společnosti.

Zahraniční hosté pochází nejčastěji z: Polska, arabských zemí a Německa

Položka	
Celkový počet hostů:	2809
Procentuální zastoupení	
Země původu:	
Zahraniční hosté	1,42%
Česká republika	98,58%

Druh	Procentuální zastoupení
Pojišťovny	58,13%
Hotel+Samoplátci	9,51%
Ostatní	32,36%
Celkem	2809 = 100%

Pacienti jezdí nejčastěji na pobyty o délce 3 – 6 týdnů, ve kterých absolvují všechny léčebné procedury. Konají se také pouze manažerské a různé společenské víkendové pobyty. Těch je ale malé množství.

3.3.4 Údaje o pacientech za rok 2006

Položka	
Celkový počet hostů:	2669
Procentuální zastoupení	
Země původu:	
Zahraniční hosté	2,00%
Česká republika	98,00%

Druh	Procentuální zastoupení
Pojišťovny	54,18%
Hotel+Samoplátci	7,72%
Ostatní	38,10%
Celkem	2669 = 100%

Počet internetových stránek, nebo dokumentů umístěných na internetu obsahujících slovo *Lázně Velké Losiny* (k 19.4.2008): **11200**³⁹

³⁹ Google. [Online] <http://www.google.cz>.

3.4 Státní léčebné lázně Karlova studánka

Lázně se staly na počátku 20. století vyhledávaným cílem rekreačních pobytů členů řádu. Ti zde hledali odpočinek a doplnění sil. Vytvořila se tak vysoká úroveň služeb i ubytování. Ubytovací kapacity se stále rozšiřovaly díky iniciativě jednotlivých velmistřů řádu. S modernizací souviselo i zrušení vyhřívání vody pomocí strusky z hutí a ukončení výroby kyselky, která byla náročná jak na plnění, tak na přepravu. Vysoký obsah CO² způsoboval exploze nádob s převáženou vodou.⁴⁰ Významnou se stala stavba Lázeňského hotelu v letech 1928 – 1931, která byla ve své době velkorysá a velice moderní. Neustávalo se ani ve výzkumu nových vodních zdrojů a nově tak vznikl pramen Norbert (1931) a Vladimír (60. léta). Vrtly se nyní prováděly v daleko větších hloubkách (okolo 150m) než dříve. Nejhlubší pramen, který je dodnes využíván má zdroj 126m pod povrchem země. Průběh 1. světové války lázně postihl pouze omezením návštěvnosti, zatímco na počátku 2. světové války byly zabrány pro potřeby německé armády. Postihl je tak stejný osud jako ostatní podobná zařízení v kraji. Po komunistickém puči v roce 1948 byly lázně řádu odebrány a začleněny pod Správu státních lázní a zříděl. Popularitu si získaly v druhé polovině 20. století díky poloze pod hřebenem Jeseníků a u výchozího bodu cest na nejvyšší horu Moravy – Praděd (1491 m.n.m.). Jako atrakce pro návštěvníky se stalo otevření mineralogického muzea, nebo vytvoření naučné stezky Bílá Opava. V rámci privatizace a období soudních procesů o vrácení zabaveného majetku se řád Německých rytířů pokouší o navrácení lázní Karlova studánka. Ty byly ale z privatizačního procesu vyřazeny a zůstávají tak jako Státní léčebné lázně Karlova studánka.

---

⁴⁰ Státní léčebné lázně Karlova studánka. Historie lázní. [Online] <http://www.k.studanka.cz/>.

3.4.1 Údaje o lázních v roce 2005 a 2006

3.4.2 Přehled poskytované péče⁴¹

Lázně se specializují především na nemoci dýchacích cest a rekonvalescenční pobyty.

V seznamu indikací tak nalezneme:

- onkologické případy po ukončení komplexní léčby bez jakýchkoliv známek recidivy
- hypertenzní choroby I. - III. stupně
- funkční poruchy periferních cév
- stavy po operacích horních cest dýchacích (HCD) a dolních cest dýchacích (DCD)
- hypertrofické nebo atrofické záněty HCD
- poškození laryngu a hlasivek v důsledku hlasového přetížení (učitelé, duchovní apod.)
- alergické rýmy prokázané alergologickým vyšetřením v soustavném léčení
- stavy po opakovaném nebo komplikovaném zánětu plic
- chronická bronchitida v soustavném léčení, obstruktivní chronická bronchitida
- astma bronchiale všech stadií i profesionální etiologie
- intersticiální plicní fibrózy
- následky poškození, resp. toxické účinky plynů, dýmů, leptavých par a dráždivých prachů

K léčbě se používají přírodní léčebné zdroje (uhličitá koupele, rašelinové zábaly, minerální voda, přírodní plynové koupele), vodní masážní procedury (perličková koupele, vířivá koupele, skotský střík, parní koupel), koupele šlapací a sirné, masáže, inhalační léčba, rehabilitační techniky, elektroléčba, wellness procedury.

---

⁴¹ Státní léčebné lázně Karlova studánka. Léčebné procedury. [Online] <http://www.k.studanka.cz>.

3.4.3 Údaje o pacientech za rok 2005

⁴²Údaje byly získány z ředitelství lázní Karlova studánka z Výroční zprávy lázní. Získané informace bohužel neuvádí přesné rozlišení země původu ani sociální pozici jednotlivých klientů.

Položka	
Celkový počet hostů:	5503
Procentuální zastoupení	
Země původu:	
Zahraniční hosté	4,16%
Česká republika	95,84%

Délka pobytu	Procentuální zastoupení
4 týdny	44,23%
3 týdny	2,91%
1 týden	52,79%
Celkem	5503 = 100%

Počet internetových stránek, nebo dokumentů umístěných na internetu obsahujících slovo *Státní léčebné lázně Karlova studánka* (k 19.4.2008): **7400**⁴³

⁴² Státní léčebné lázně Karlova studánka. Seznam hostů.

⁴³ Google. [Online] <http://www.google.cz>.

3.4.4 Údaje o pacientech za rok 2006⁴⁴

Položka	
Celkový počet hostů:	7109
Procentuální zastoupení	
Země původu:	
Zahraniční hosté	5,60%
Česká republika	94,40%

Délka pobytu	Procentuální zastoupení
4 týdny	31,59%
3 týdny	2,60%
1 týden	65,80%
Celkem	7109 = 100%

Z hlediska místa původu zahraničních návštěvníků byly zaznamenány tyto země, které jsou seřazeny dle počtu návštěvníků a platí pro oba zkoumané roky:

1. Polsko
2. Německo
3. Francie
4. Sjednocené arabské emiráty

⁴⁴ Státní léčebné lázně Karlova studánka. Seznam hostů.

4. Srovnání objektů

4.1 Priessnitzovy léčebné lázně a.s.

Vzhledem k odlišnosti vedení záznamů o lázních i poskytované péči ve vybraných letech 19. století a století 21., bylo nutné najít společné prvky, které by se daly porovnat. Údaje jsou průměrné hodnoty vždy za oba sledované roky, pokud není uvedeno jinak:

Prvním takovým ukazatelem může být celkový počet návštěvníků lázní. V roce 1875 tyto lázně navštívilo 861 hostů a v roce 1876 to již bylo 1106 hostů. Celkový počet tak vychází na **1967** ubytovaných. Oproti tomu v roce 2005 lázně zaznamenaly 15015 hostů a v roce 2006 nárůst na 16690 návštěvníků. Celkový součet je **31705** hostů. Zajímavý je nárůst návštěvníků v roce 1876 oproti minulému o 28% a nárůst v roce 2006 oproti roku 2005 o 11%. Obě období jsou co do událostí neutrální a dá se proto předpokládat, že za zvýšením stálo postupné navyšování ubytovací kapacity a zvýšení oblíbenosti lázní. Obrovský nárůst ubytovaných hostů v 21. století, kdy zde bylo o 1512% více návštěvníků, než před 130 lety je nesporně dán nárůstem ubytovacích kapacit. Hosté navíc nejsou ubytováni pouze v budovách provozovaných lázněmi, ale bydlí také v soukromém ubytování, kterého je v blízkém okolí velké množství. Mnozí pacienti jsou také ubytováni v blízkém městě Jeseník, které se stejně jako v 19. století i dnes orientuje na cestovní ruch a jeho maximální využití. Nicméně za 130 let počet obyvatel města a tudíž i domů s možným ubytováním několikrát vzrostl. Navíc lázně otevřely i nový hotel v centru města, který umožňuje navýšení ubytovací kapacity.

Při pohledu na německy mluvící země původu hostů a jejich sociální úroveň zjišťujeme, že v roce 1875 a 1876 pocházelo průměrně 62 % návštěvníků z Rakouska, nebo dnešního Německa. Navíc celých 13% pocházelo přímo z hlavního města monarchie, Vídně. Z tohoto ukazatele by se dalo vyvodit, že lázně nebyly populární ani tolik u místních obyvatel, ale spíše u širší německé populace. Vysoký počet hostů z Vídně ukazuje na dobré jméno, které si lázně získaly u vysoké šlechty, a za reputaci již se jim

dostalo od císaře. Tyto údaje také potvrzuje seznam profesí, které se podařilo najít. Zde často dominuje právě šlechtic, popřípadě vojenský důstojník. Většinou se jedná právě o zámožnější klientelu. V 21. století je již pouze 2,6 % z těchto zemí a město pobytu se bohužel nerozlišuje. Sociální úroveň návštěvníků se také těžko posuzuje. Jisté vodítko lze najít v programech, které si návštěvníci kupují a zda přijedou přes zdravotní pojišťovny, nebo jako samoplátci. Zde tvoří velkou skupinu samoplátci (73%). U této skupiny lze předpokládat, že bude na lepší sociální úrovni a nemá proto zapotřebí si proplácet pobyt přes pojišťovny a na doporučení lékaře. U objednaných pobytů je populární *aktivní dovolená a manažerský pobyt* (dohromady 14%), které budou patrně vyhledávány bezdětnými mladými páry, nebo manažery, kteří hledají odpočinek. Zatímco programy *pro dámy a pro seniory* (dohromady 16%) budou spíše vybírány právě návštěvníky přes pojišťovny. Při porovnání těchto informací můžeme říci, že konec Rakouska-Uherska a vystěhování německé populace ze Sudet vedlo k velkému omezení množství německých mluvících návštěvníků a přesun návštěvnosti na českou populaci. O rozlišení sociální úrovně lze říci, že i přes změny v průběhu doby se lázně stále orientují spíše na bohatší návštěvníky, které lákají komfortem, tradicí a pověstí prvních vodoléčebných lázní na světě. Významná je také souvislost s turistikou nebo zimními sporty. Pacienti tak nechtějí pouze lázeňskou činnost, ale chtějí také využít potenciál blízkých hor. Tento prvek v 19. století ještě chyběl, popřípadě byl v počátcích.

U zahraničních hostů je významné Polsko, ze kterého v 19. století přijelo 20% pacientů a v 21. století 6 %. I když je zde pokles, není až tak výrazný a dělá z poláků druhé nejčastější návštěvníky. Popularitu lázní u polských obyvatel jistě ovlivňuje blízkost, kdy jsou lázně umístěny pouze 25km od hranic. Návštěvníci z ostatních zemí tvořili v 19. století 9% a v dnešní době 2%. Pokles bude způsoben tím, že dříve se jednalo o převratnou léčbu jedinou v Evropě, zatímco dnes tento způsob přejala mnohá další zařízení. Přesto se stále jedná o vysoké procento a nově se ukazují vzdálené země typu Kanady, USA, Mexika, Japonska, nebo jiných Asijských států.

U Priessnitzových lázní lze jako u jediných sledovaných jasně určit délku pobytu hostů jak v letech 19. století tak ve století současném. Napomáhá tomu dobře vedená evidence, která při porovnání s ostatními lázeňskými objekty nemá obdoby. V letech 1875 a 1876 bylo rozložení následující: do 1 měsíce 5%, 1-3 měsíce 25%, 3-6 měsíců 48,5% a více jak 6 měsíců 21,5%. Zajímavé je výrazné navýšení počtu pacientů pobývajících v lázních v délce 3-6 měsíců v roce 1876 a pokles hostů s dobou léčení 1-3 měsíce. Tento jev nelze spojit s místem bydliště, neboť zahraničních hostů je méně než v minulém roce. Dalo by se to vysvětlit zavedením nové léčby nebo módní vlnou, která mohla v tomto roce začít. Dnes je trend jiný. Klienti zdravotních pojišťoven tráví v lázních průměrně 29,5 dne a samoplátci 5 dní. To bude ukazovat na skutečnosti, že klienti, kteří dostali lázně předepsány, využívají celé léčby, jenž trvá delší dobu a je předepsána lékařem, zatímco samoplátci si jedou spíše odpočinout a procedury používají spíše jako zpestření pobytu. Zde vidíme velký rozdíl, neboť v 19. století jezdili hosté do lázní na velmi dlouhou dobu, kdy se objevovaly i pobyty na několik let a takoví hosté si stavěli rovnou své vlastní domy a lázně si zvolily například jako své dočasné sídlo. Souviselo to také s tím, že se zde vyskytovaly vyšší vrstvy společnosti a člověk tak byl v centru dění kdy se mohl celkem snadno navázat kontakt a dozvědět se důležité informace. Zatímco dnes jde spíše o kratší dobu a dlouhodobé pobyty se téměř vůbec nevyskytují.

V seznamech poskytované péče nenajdeme paradoxně příliš velké rozdíly. Lázně se stále specializují na různá pohybová a nervová onemocnění spojená s léčbou dalších nemocí. Tento stav je dán tím, že se opět vrací k původní Priessnitzově léčbě, jenž je shledána jako velice účinná a navíc kupříkladu koupele ve starých dřevěných vanách jsou dobrým marketingovým lákadlem. Dnešní léčba se odlišuje především v zapojení odborné doktorské péče a moderní diagnostikou. Novinkou je také velké množství doprovodných služeb a aktivit, které mají zajistit využití času, nebo uvolnění i po skončení samotných léčebných procedur.

4.2 Lázně Velké Losiny

Vzhledem k odlišnosti vedení záznamů o lázních i poskytované péči ve vybraných letech 19. století a století 21., bylo nutné najít společné prvky, které by se daly porovnat. Z důvodů nezpracování údajů pro rok 2007 jsou uvedeny jako porovnávací roky 2005 a 2006 stejně jako u ostatních lázní. Údaje jsou průměrné hodnoty vždy za oba sledované roky, pokud není uvedeno jinak:

Prvním ukazatelem je celkový počet návštěvníků. V roce 1876 bylo v lázních ubytováno 476 návštěvníků a v roce 1877 to bylo 416 hostů. Celkový počet za oba roky tak je **892** hostů. V letech 2005 a 2006 počet hostů narostl na 2809 a 2669 tedy celkem **5478** návštěvníků. Počet hostů, kteří v lázních pobývali tak vzrostl o 614%. Za tuto skutečnost lázně vděčí hlavně stavební aktivitě na začátku 20. století, kdy došlo k vybudování nových lázeňských domů a soukromých penzionů. Dnes navíc návštěvníci nevyužívají k ubytování pouze lázněmi provozované ubytovací zařízení, ale také hotely v blízkém okolí. Výraznější rozvoj nových ubytovacích kapacit ale nenastal, což může být způsobeno zaměřením lázní na dětskou léčbu v druhé polovině 20. století.

U struktury návštěvníků dle místa bydliště zjistíme, že celých 80% všech hostů pocházelo z měst a obcí v zemích Království Českého a z toho 49% z oblastí pozdějších Sudet. Z těchto hostů bylo také 44% z bydliště v okruhu 50km. Obyvatelé z území dnešního Rakouska tvoří 13,5% hostů a návštěvníci ze zahraničí 6%. U pozorovaných měst vyhrálo Brno s 19%, následováno Vídní s 10,5%. Tyto údaje vypovídají o oblíbenosti lázní u místního německy mluvícího obyvatelstva. Čísla navíc potvrzují i historická označení lázní, kdy se o nich mluví jako o Německých Luhačovicích. Do lázní tak přijížděli především střední a nižší vrstvy z okolí i z ostatních tradičních center německy mluvících obyvatel. Hosté z Rakouska a speciálně Vídně pak tvoří spíše střední a vyšší vrstvy. U hostů ze zahraničí se významněji objevilo pouze Polsko a Německo což vychází z blízkosti hranic. U místa bydliště zahraničních hostů v letech 2005 a 2006 se podařilo zjistit, že vedou návštěvníci z Polska následování hosty

z Německa a arabských zemí. Arabové se objevují mezi návštěvníky díky dohodám vedení lázní s cestovními kancelářemi z oblastí například Kuvajtu, nebo Bahrajnu. Poláci tak tradičně stále tvoří nejčastější zákazníky.

Porovnání délky pobytu hostů se ukázalo jako problém. Chybí totiž přesné jak historické tak současné údaje. Délku pobytu tak lze porovnat pouze rámcově. V 19. století byla spíše kratší, do jednoho měsíce a u zámožných hostů až měsíce tři. V současnosti jde o pobyty v délce 3 – 6 týdnů, ale záleží na léčebném programu. Přesto je vidět, že se délka pobytu příliš nezměnila.

Výrazná proměna nastala u poskytované péče v lázních. Zatímco v 19. století šlo spíše o rekonvalescenční koupele pro uvolnění, popřípadě uzdravení po úraze, dnes je seznam daleko širší. Díky měnícímu se zaměření lázní v průběhu historie, je tento seznam celkem pestrý. Lázně tak dnes léčí jak pohybové ústrojí a pobyty po úrazech, nebo operacích, tak nemoci horních cest dýchacích a mají také dětskou specializaci. Toto široké spektrum činností může působit celkem zavádějícím dojmem, kdy musí být těžké propagovat lázně pod určitým zaměřením. Toto také může být důvod, proč lázně nedosáhly takové popularity jako ostatní zmiňované lázně přesto, že měly výhodu lepšího dopravního spojení s vnitrozemím a z uvedených lázní jsou nejstarší.

4.3 Státní léčebné lázně Karlova studánka

Vzhledem k odlišnosti vedení záznamů o lázních i poskytované péči ve vybraných letech 19. století a století 21., bylo nutné najít společné prvky, které by se daly porovnat. Údaje jsou průměrné hodnoty vždy za oba sledované roky, pokud není uvedeno jinak:

Podíváme-li se na počet návštěvníků v 19. století, tak vidíme, že v roce 1875 přijelo 785 hostů a v roce 1876 to bylo 745 návštěvníků. Celkový počet lázeňských hostů tak vychází na **1530**. V 21. století stoupl počet návštěvníků v roce 2005 na 5503 a v roce 2006 na 7103 hostů. Celkový počet pacientů tak je **12612**. Nárůst o 824% lze vysvětlit navýšením ubytovací kapacity v lázních. Ta se zvýšila především díky novým budovám s ubytováním hotelového typu, které byly postaveny na začátku 20. století. Výrazněji jej ale neovlivnilo ubytování v soukromí, na rozdíl od ostatních lázní, neboť obec Karlova studánka má vcelku málo domů a většina hostů je ubytována v lázeňských domech. Možnosti ubytování v soukromí tak celkové kapacity příliš nenavýšily.

U údajů ukazujících návštěvnost z německy mluvících zemí a sociální úrovni návštěvníků nalezneme, že ve sledovaných letech 19. století bylo celých 31% z těchto zemí a dalších 38,5% pocházelo z oblasti pozdějších Sudet. Při zjištění měst, ze kterých hosté pocházeli, jednoznačně dominovala Vídeň (23%) a Brno (14%) se silnou německou populací. Ve sledovaných letech 21. století nejsou údaje o městech původu a Rakousko nefiguruje vůbec jako země původu hostů. Německo se ale umístilo na 2. místě. Údaje z 19. století ukazují, že lázně byly cílem především německé komunity z větších vzdáleností, ale velkou popularitu si našly i u místních obyvatel (hosté z okruhu 50km tvoří 29,5%). Svoji úlohu také hrál vliv řádu Německých rytířů a to, že lázně byly jejich oblíbeným letoviskem. Členové řádu, kteří pocházeli z různých států se zde tak sjížděli za rekreací. Sociální pozici hostů lze bohužel zjistit pouze u údajů z roku 1875 a 1876, kdy se jednalo především o dobře situované členy řádu, popřípadě jimi pozvané hosty na stejné úrovni a poté hosty střední třídy, kteří využili dobrého jména a blízkosti lázní svému bydlišti. Údaje za současnost nebyly poskytnuty. Přetrvávající

dobré jméno dokazuje i skutečnost, že jsou lázně využívány jako centrum pro letní a zimní turistiku v blízkých horách, nebo že si je jako místo své rehabilitace vybral třeba bývalý prezident Václav Havel.

Množství zahraničních hostů bylo v letech 19. století jen velmi malé - 3,5% a z toho množství zahraničních hostů 86% pocházelo z Polska. Jako bydliště ostatních se uvádělo dnešní Maďarsko. V letech 2005 a 2006 jde již o 5% se zeměmi původu podle četnosti: Polsko, Německo, Francie, Spojené arabské emiráty. Zajímavý je údaj o podobném počtu hostů z Polska, který může být dán blízkostí hranic a tím danou snadnou dostupností.

Délka pobytu hostů v 19. století není známa, lze ji ale částečně vymežit tím, že lázně byly v provozu pouze přes teplé letní a jarní měsíce a na zimu se uzavíraly. Dnes mají pacienti na výběr 4 týdenní pobyty (zvolilo si je 38% lidí). 3 týdenní pobyty (zvolilo si 3% hostů) a jednotýdenní délku léčby (59% návštěvníků). Délka bude dána zaměřením lázní především na různé rekonvalescenční a relaxační léčby, které nemusí trvat dlouhou dobu. Zůstal tak zachován charakter lázní, kde hosté netráví příliš dlouhou dobu, ale načerpají energii a odjedou.

I když zůstal zachován tradiční duch lázní, množství léčebných postupů a spektrum chorob i jejich léčba se upravila. Stále je významný vliv klimatu a vody používané ke koupelím. Místní minerální voda je doporučována k pití a vyhledávána lidmi z okolí, ale nestáčí se již do lahví jako dříve. Současný větší výskyt chorob spojených s dýchacím ústrojím také zvýšil možnosti jejich léčby v prostředí neznečištěným zplodinami. Zavedly se také různé moderní postupy a nové vybavení typu elektroléčby. Zachován zůstal styl lázní tvořený dřevěnými budovami obklopenými hustými lesy a všude přítomná voda využívaná ke koupelím uvolňujícím tělo a k pravidelnému pitnému režimu.

5. Celkové srovnání

I když se jednotlivé lázně odlišují v zaměření, délce existence, poloze a návštěvnosti, lze u nich vysledovat společné znaky.

Jeden znak je poloha, kdy všechny leží v regionu Jeseníků. Tato skutečnost neměla ve sledovaných letech 19. století ještě takový význam, jako má dnes. Dnes neslouží lázně pouze k léčení, ale také jako centrum, odkud si hosté vyjíždí za zajímavými místy do okolí, nebo za letní i zimní turistikou na hory. Nespornou výhodou v tomto bodě mají lázně Karlova studánka, které leží několik málo kilometrů od nejvyšší hory pohoří, Pradědu. Priessnitzovy léčebné lázně jsou sice dále, ale blízké velké město Jeseník tvoří střed oblasti a zázemí pro turisty. Zaměstnání ve službách cestovního ruchu tak využívá nejvíce místních lidí. Naopak hůře vynívají lázně Velké Losiny, které jsou od velkých zimních středisek vzdáleny a těží tak spíše z letní turistiky.

Dalším společným prvkem je složení návštěvníků. V letech 1875 a 1876 (1877) byly pro všechny sledované lázně důležití němečtí návštěvníci. Ti přicházeli buď z oblasti pozdějších Sudet, kdy například lázně Velké Losiny plnili stejnou činnost jako lázně Luhačovice pro Čechy, nebo z hlavního města monarchie Vídně. Návštěvníci z Vídně pocházeli z vyšších vrstev a dělali tak dobré jméno těmto objektům. Čeští návštěvníci byli spíše výjimkou. Po historických událostech a změnách v českém pohraničí došlo k radikálním změnám ve struktuře návštěvníků a situace se obrátila. Dnes mají absolutní převahu návštěvníci z Čech a hosté z Německa, nebo Rakouska tvoří druhou až třetí skupinu nejčastějších návštěvníků. Zajímavé ale je, že se příliš nezměnil počet hostů ze sousedního Polska, kteří dnes tvoří většinou druhé, nebo třetí nejčastější návštěvníky. U pacientů z ostatních zemí není možné vysledovat nějakou větší skupinku a lze tak pouze říci, že zatímco v 19. století přicházeli spíše ze státu Evropy, dnes přicházejí hosté doslova z celého světa. Převahu v zahraničních turistech mají stejně jako v 19. století Priessnitzovy léčebné lázně.

Podíváme-li se na poskytovanou péči v jednotlivých objektech v porovnání 19. a 21. století zjistíme, že dnešní vedení se snaží uskutečňovat opět tradiční postupy, které mají díky tradici a zkušenostem zajistit úspěšnou léčbu. Nad základnou starých léčebných postupů, ale existuje dnes množství doplňkových služeb. Den v lázních se tak neskládá pouze z povinných procedur, ale host má možnost výběru z mnoha dalších nabídek využití volného času ať už různými relaxačními masážemi, plaváním v bazénu, nebo posilovnou, ale také dalšími doplňkovými vyšetřeními. Velkou změnou je také personál, který tyto úkony vykonává. Zatímco v letech 19. století šlo o zaměstnance, kteří zkušenosti získali během praxe, dnes jde o vyškolený personál doplněný o specializované lékaře. Dodržovat se také musí mnohá státní zdravotní nařízení, zatímco v minulosti takováto pravidla spíše byla výjimkou.

Změny nastaly také v nabídce služeb pro využití volného času mimo léčebné procedury. V letech 19. století měly lázně většinou hostinec, kuřárny s kulečnický, bazény a například lázeňské kapely. Dnes je nabídka daleko širší. Lidé požadují širokou škálu služeb a v nabídce tak nalezneme horské průvodce na cesty, skibusy, které jezdí do zimních center, půjčovny horských kol, půjčovny holí pro Nordic walking, tenis, minigolf a velký počet různého druhu restauračních zařízení. Hosté tak spojují svůj pobyt v lázních s dovolenou a poznáváním nového kraje, což dříve nebylo tak časté.

Porovnáme-li lázně z pohledu popularity, zjistíme, že nejlépe vychází Priessnitzovy lázně Jeseník a.s. – návštěvnost za roky 2005 a 2006: **31705** hostů a například vyhledávač Google tento název registruje na **18600** stránkách. Následují Státní léčebné lázně Karlova studánka s **12612** návštěvníky a **7400** odkazy. Lázně Velké Losiny ubytovaly **5478** hostů a Google rozeznává jejich název na **11200** stránkách. Pořadí nejnavštěvovanějších lázní bylo stejné i v letech 1875, 1876 popřípadě 1877. Zajímavé je, že lázně v Jeseníku jsou ze sledovaných nejmladší, zatímco nejstarší založené lázně Velké Losiny se umístily hůře. Pochvalu si ale Velké Losiny zaslouží za celkem dobré zviditelnění svého názvu. Tato skutečnost je dána novátorskou léčbou V. Priessnitze,

kteřá lákala pacienty z celého světa, a její úspěchy pomohly vytvořit dobré jméno lázním, z nichž těží dodnes.

Závěr

Ve své práci jsem se pokusil udělat náhled na proměny struktury návštěvníků i celých lázeňských celků v oblasti Jeseníků. Nastínil jsem proto historický vývoj oblasti v kulturním i politickém vývoji a u jednotlivých objektů poté na historických a současných datech ukázal konkrétní změny.

Z výsledku vyplývají změny především v oblasti země původu návštěvníků, u poskytované péče a ve vstupu nových vědeckých metod. Zajímavé zjištění je, že se všechny sledované objekty snaží co nejvíce propagovat původní způsoby léčby a propagují svou historii. Práce také ukázala skutečnost, že doba existence jednotlivých lázní neznamená úspěch a vysoký počet návštěvníků. Jako důležitější se ukázala nová myšlenka, která pokud se osvědčí, přiláká množství zájemců i ze vzdálených zemí. Toto je případ Priessnitzových léčebných lázní.

Porovnání dat z let v 19. století a 21. století také ukázalo, že růst návštěvníků v lázeňství má pozitivní vliv na místní obyvatele, kteří se zaměřili na využití pracovních příležitostí v oblasti služeb v cestovním ruchu.

Moje práce by mohla být rozšířena tím, že by se sesbíraly podobné údaje ve více časových úsecích a na nich pak ve srovnání s vývojem okolních oblastí ukázal vliv jak množství hostů na místní obyvatele tak vliv historických událostí na množství hostů. Takováto práce je značně náročná, díky nesourodosti a nekompletnosti historických fondů a uložení materiálů z 20. století na Ministerstvu zdravotnictví.

Osobně si cením možnosti hlouběji prostudovat oblast, o kterou se již delší dobu zajímám. Při zpracovávání materiálů jsem objevil také další jevy, které by bylo zajímavé zpracovat. Jedná se například o bližší pohled na společenské vztahy, které se během

pobytu v lázeňských zařízeních utvářejí. Různé společenské aktivity typu plesů a koncertů k tomu přímo vybízely. Zajímavé jsou rovněž tendence změny chování lázeňských pacientů oproti jejich normálním rolím. Zatímco ve svém každodenním životě člověk může rozhodovat za mnoho lidí, zde je pacientem s kompletním servisem a ostatní určují, co bude kdy dělat.

Práce mě velice zaujala, a pokud bude příležitost v ní pokračovat, například formou diplomové práce, určitě ji rád využiji.

Seznam literatury a pramenů

1. **Agentura ochrany a kraji České republiky. CHKO Jeseníky.** [Online]
<http://www.jeseniky.ochranaprirody.cz/index.php?cmd=page&id=398>.
2. **Čertík, Miroslav, *Cestovní ruch* :** vývoj, organizace a řízení, Praha: OFF, 2001
3. **Český statistický úřad. Český statistický úřad pobočka Olomouc.** [Online] 2006.
<http://www.czso.cz/xm/redakce.nsf/i/home>.
4. **Český statistický úřad. Nezaměstnanost v Olomouckém kraji k 31. prosinci 2007 .**
[Online]
http://www.czso.cz/xm/redakce.nsf/i/nezamestnanost_v_olomouckem_kraji_k_31_prosinci_2007.
5. **Český statistický úřad pobočka Olomouc. Informace okresu.** [Online]
[http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/t/A9002A1208/\\$File/403407062.XLS](http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/t/A9002A1208/$File/403407062.XLS).
6. **Český statistický úřad. Český statistický úřad pobočka Ostrava.** [Online]
http://www.czso.cz/xt/redakce.nsf/i/charakteristika_okresu_bruntal.
7. **Encyclopedia Britannica.** Načteno z <http://www.britannica.com>
8. **Google.** [Online] <http://www.google.cz>.
9. **Jašš, Richard. *Malý průvodce historií lázeňství ve Velkých Losinách.*** Velké Losiny : Richard Jašš, 2007.
10. **Jetmar, Marek, *Cestovní ruch v příhraničních oblastech,*** Praha: Vysoká škola hotelová v Praze 8, 2007.
11. **Kajlík, Vladimír. *České lázně a lázeňství.*** Praha: MMR ČR, 2007

12. **Kočka, Miloš.** *Vincenz Priessnitz světový přírodní léčitel (1799 - 1851).* Jeseník : Vlastivědné muzeum Jesenicka, Jeseník, 2001.
13. **Kočka, Miloš a Kubík, Alois.** *Vincenz Priessnitz světový přírodní léčitel.* Štíty : Veduta, 2006.
14. **Kočka, Miloš.** *Prameny živé vody.* Štíty : Veduta, 1993.
15. **Lázně Velké Losiny.** Co léčíme. [Online] http://www.lvl.cz/htm/colecime_cz.htm.
16. **Melzer, Miloš a Schulz, Jindřich.** *Vlastivěda Šumperského okresu.* Šumperk : Okresní úřad v Šumperku, 1993.
17. **Neumann, J.** *Historische Topografische Beschreibung der Hochfürstlichen Karl von und zu Liechenstein Herrschaft Gross Ullersdorf in Markgrafthum Mahrens .* Brno : Franz Karl Siedler, 1803.
18. **Němčík, Lukáš.** *Stručný průvodce po pramenech a pomníčkách v Jeseníku.* Jeseník : JENA, 2004.
19. **Priessnitzovy léčebné lázně a.s..** Počet klientů. 2007.
20. —. *Katalog 2007-2008.* Jeseník, 2007.
21. **SOKA Jeseník.** *Fond: Rodinný archiv Priessnitz - Ripper- neuspořááno.*
22. **SOKA Jeseník.** *Fond: Rodinný archiv Priessnitz - Ripper, Kurliste:1868 - 1879 (neuspořádaný).* Jeseník.
23. **Společnost pro podporu lidí s mentálním postižením v ČR, o.s..** Pověst O Karlově Studánce. [Online] <http://www.spmp.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=51543&>.
24. **Státní léčebné lázně Karlova studánka.** Seznam hostů.

25. —. Léčebné procedury. [Online] <http://www.k.studanka.cz>.
26. —. Historie lázní. [Online] <http://www.karlovastudanka.cz/>.
27. **Státní léčebné lázně Karlova studánka.** Historie lázní. [Online] <http://www.k.studanka.cz/>.
28. **Šumperk, SOKA.** *Fond lázně velké Losiny (neuspořádaný).*
29. **Walde, Philo vom.** *Kneipp, Priessnitz - Oertel, Heraus mit der Wahrheit !!* 1899, Berlin.
30. **Wikipedie.** Seznam německých názvů obcí v Česku. [Online] http://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_n%C4%9Bmeck%C3%BDch_n%C3%A1zv%C5%AF_obc%C3%AD_v_%C4%8Cesku.
31. **Wikipedia.** Informace o roce 2006. [Online] <http://cs.wikipedia.org/wiki/2006>.
32. —. Informace o roce 2005. [Online] <http://cs.wikipedia.org/wiki/2005>.
33. —. Informace o roce 1876. [Online] <http://cs.wikipedia.org/wiki/1876>.
34. —. Informace o roce 1875. [Online] <http://cs.wikipedia.org/wiki/1875>.
35. **Zemský archiv Opava.** *Fond: Správa velmistrovských statků lázně Karlova studánka (neuspořádané).* 1868-1890.